

KRAŠTOTYRA: IŠŠŪKIŲ IR ATRADIMŲ METAI

Eglė Kazimieraitienė
Sigita Vaitkaitytė

Kraštotyrinė veikla Lietuvoje daugelį metų glaudžiai siejama su viešųjų bibliotekų veikla. Jai nemažai dėmesio skiria ir Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešoji biblioteka, tačiau 2021-aisiais kraštotyra ir su ja susijusi problematika čia sulaukė išskirtinio dėmesio. Jos specialistai atliko Šiaulių regiono bibliotekų kraštotyrinės veiklos turinio analizės ir skaitmeninto kultūros paveldo objektų turinio įveiklinimo tyrimą, įgyvendino kelis lokalių istorijų aktualizuojančius projektus, kuriais įveikinti kraštotyros darbo rezultatai. Vertingomis kolekcijomis buvo papildytas bibliotekos kraštotyros fondas, išleista šios tematikos leidinių, o metų pabaigoje Povilo Višinskio viešojoje bibliotekoje surengta mokslinė-praktinė konferencija, atminties institucijų, nevyriausybinių organizacijų atstovus, apskritai kraštotyra besidominčius asmenis pakvietusi diskutuoti apie kraštotyros situaciją šiandien ir jos modernizavimo poreikį.

Kraštotyrą ir jos objektą reikėtų apibrėžti kaip kintantį dalyką, kuris turi atliepti visuomenės (bendruomenės) narių poreikius ir lūkesčius, atitikti jų kultūrinę bei informacinę elgseną ir pan. Akivaizdu, kad skirtingais laikais kraštotyros formos, turinys, objektai ir net subjektai yra skirtingi, ilgainiui visa tai keičiasi. Tačiau tas kitimas ne visada vyksta laiku, nėra pakankamai spartus ir kryptingas, todėl neretai kraštotyra yra pati sau, o šios veiklos dalyviai ir jos rezultatų vartotojai – patys sau arba jų tiesiog nėra.

Iš dalies tai siejama su specialistų gebėjimų trūkumu taikyti naujas kraštotyros formas, efektyviai įveikinti kraštotyros darbo rezultatus, integruoti

juos į laisvalaikio rinką, susieti su formaliuoju ir (arba) neformaliuoju švietimu. Ieškant naujų ir patrauklių krašto istorijos pažinimo skatinimo ir populiarinimo formų, vis dar nepakankamai glaudžiai bendradarbiaujama su kūrybinių industrijų, informacinių ir komunikacinių technologijų atstovais, kurie galėtų pasiūlyti naujausių raiškos formų ir priemonių. Sukūrus patrauklią terpę lokaliai istorijos tyrimams ir jų sklaidai, didesnei visuomenės narių, ypač jaunimo, įtraukčiai, lokaliai istorijos suasmeninimui globaliame kontekste, kraštotyra galėtų sustiprinti savo pozicijas puoselėjant istorinę atmintį, formuojant kultūrinį tapatumą, stiprinant vietos identitetą, skatinant pilietiškumą ir pan.

KONFERENCIJA „QUO VADIS, KRAŠTOTYRA?“

Kraštotyros problematikai aktualizuoti 2021 m. lapkritį Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešoji biblioteka organizavo respublikinę mokslinę-praktinę konferenciją „Quo vadis, kraštotyra?“. Pagrindinis renginio tikslas buvo identifikuoti šią dieną kraštotyros situaciją ir paskatinti diskusiją apie jos modernizavimą bei populiarinimą visuomenėje. Konferencijos programa buvo sudaryta siekiant jos dalyviams suteikti ne tik taikomojo pobūdžio žinių, bet ir suaktyvinti mąstymą, kuris padėtų bibliotekų ir kitų atminties institucijų specialistams plėsti kraštotyros darbo suvokimą. Susirinkę Lietuvos viešųjų, švietimo įstaigų ir akademinė bibliotekų specialistai, muziejininkai, nevyriausybinė organizacijų ir kraštotyros darbą mėgėjiškai vykdančių bendruomenių atstovai turėjo galimybę dalyvauti diskusijoje apie kraštotyros įveiklinimo galimybes, pasidalyti patirtimi, išgirsti konferencijos lektorių įžvalgas.

Profesorius habil. dr. Gintautas Mažeikis (Vytauto Didžiojo universitetas) pranešime „Kraštotyra: tarp nuodingo autentiškumo ir nukenksminto kultūringumo“, pasitelkęs „nuodingo“ ir „nukenksminto“ opozicijos veikimo logiką, kalbėjo apie šiuolaikinius etnografinius ir antropologinius tyrimus. Dr. Vykintas Vaitkevičius (Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas), pristatydamas praktinį kitados jau atliktų ir aprašytų tyrinėjimų įveiklinimą rengiant ekskursijas, atskleidė, kad pasiruošimas ekskursijoms inspiravo tolesnius teminius tyrimus ieškant duomenų archyvuose, bibliotekoje, taip pat lauko žvalgymus. Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos dokt. Luka Lesauskaitė

Konferencijoje „Quo vadis, kraštotyra?“ prof. habil. dr. Gintautas Mažeikis kalbėjo apie tai, kaip sovietmečio lietuvių kultūra ir etnografija „atsikratė“, tai yra nukenksmino įtariamas nacionalizmo, burtų ir religijų, maginės ir krikščioniškas gaidas, pašalino seksualumą, bet išplėtojo naujas šokio ir chorinio dainavimo formas, choreografiją.

papasakojo, kaip televizijos projektas „Nacionalinė ekspedicija“ paskatino tiek vietinį, tiek kaimyninių šalių turizmą ir platesnę domėjimąsi šalies istorija. Žvelgiant iš įvairių perspektyvų, kaskart buvo grįžtama prie to paties – kraštotyra ir vartotojas dažnai yra skirtingose pusėse. Norint vartotoją priartinti prie kraštotyros, siekiant, kad ji būtų įdomi ir „vartojama“, reikia pasistengti ją suasmeninti, pateikti asmeninių patirčių, išgyvenimų.

Konferencijoje buvo aptartas šiuolaikinių technologijų vaidmuo žmogaus gyvenime ir kokias galimybes jos teikia inovatyviai bei patraukliai supažindinant su krašto istorija. Dr. Tadas Žižiūnas (Vilniaus universitetas) pranešime „Šiuolaikinės skaitmeninės technologijos kultūros srityje“ pristatė pagrindinių 3D vaizdo technologijų – papildytosios realybės, virtualiosios realybės, 3D skenavimo, 3D fotogrametrijos – galimybes įvairių sričių (kraštotyra, muziejai, architektūrinis-urbanistinis paveldas) tyrėjams. Dr. Marius Ėmužis (Vilniaus universitetas) atskleidė esmines tinklalaidžių naudojimo istorinio turinio sklaidai gaires ir kodėl šis sklaidos formatas toks patrauklus jaunimui. Konferencijoje suformuluota žinutė, kad bibliotekos, galvamos apie kraštotyros darbo rezultatų sklaidą, turi rasti įdomių, įtraukių ir modernių metodų bei formų, pasiūlyta ir konkrečių sprendinių.

Populiarus bibliotekos pabėgimo kambarys „Išlaisvink Povilą Višinskį“ tapo įkvėpimu virtualiam žaidimui „Žandarai už durų“.

☑ P. Višinskio viešosios bibliotekos archyvas

Konferencijoje, kurią moderavo žurnalistas, kultūros antropologas Virginijus Savukynas, pranešimus skaitė ir diskutavo švietimo įstaigų ir akademinė bibliotekų specialistai, muziejininkai, NVO nariai.

ŽAIDIMAI, SKIRTI PAŽINTI IR LAVINTIS

2021 m. Povilo Višinskio biblioteka įgyvendino kelis temiškai susijusius projektus – lokalsios istorijos ir kultūros paveldo kontekstas juose pateikti ir įveikinti netradiciniais sprendiniais. Siekiant padidinti pažintinės ir mokymosi veiklų veiksmingumą, vis dažniau pasitelkiamas žaidybos elementas, nes jis sustiprina emocinį aspektą, skatina aktyvų dalyvių įsitraukimą, palengvina turinio suvokimą, o drauge ugdomos ir bendrakultūrinės žmogaus kompetencijos. Žaidimai puikiai tinka įvairaus amžiaus žmonėms ir gali būti pritaikomi prie įvairios aplinkos.

Papasakosime apie kelis konkrečius bibliotekos sukurtus su krašto istorija, kultūros paveldu susijusius žaidimus.

Stalo žaidimas „Lietuvos istorija“. 2021 m., įgyvendindama Lietuvos kultūros tarybos iš dalies finansuotą projektą, biblioteka sukūrė edukacinį atmintį lavinantį stalo žaidimą, kurį sudaro 300 kortelių. Šalies istorijos įvykius ir datas nuo pirmojo Lietuvos vardo paminėjimo iki naujausių įvykių apimantis žaidimas skatina Lietuvos istorijos raidos supratimą, moko orientuotis istorijos faktuose ir įvykiuose. Žaidimo kūrėjai užsibrėžė tikslą sausus istorijos faktus pateikti patraukliai ir istorijos pažinimą bei mokymąsi padaryti smagų ir įtraukų. „Norėjome parengti ne tik privalomų mokyklose išmokti istorijos datų sąrašą, bet įterpti ir netikėtų įvykių, pavyzdžiui, kada Vilniaus universitete pradėjo šviesti pirmasis lietuviškas lazeris, arba kuriais metais įvyko pirmojo lietuvių ilgметраžio filmo premjera“, – apie projekto rengėjų siekį kalba žaidimo kūrimo procese dalyvavusi bibliotekos specialistė Jonė Gorytė. Šis stalo žaidimas išsiųstas ir į visas apskričių bei rajonų savivaldybių viešąsias bibliotekas kaip dar viena edukacinė priemonė. Jis puikiai gali papildyti istorijos pamokas mokyklose, tapti bibliotekos edukacinės programos ašimi arba tiesiog būti išduodamas į namus laisvalaikui.

Interaktyvus žaidimas „Dėk į kojas“. Dar vienas bibliotekos sukurtas produktas – žaidimas „Dėk į kojas“ – jau spėjo sulaukti teigiamų mokytojų ir mokinių atsiliepimų. Tai – orientavimosi tipo žaidimas, skatinantis domėtis knygnešyste. Žaidimas vyksta lauke ir puikiai papildo ne tik bibliotekos edukacinių paslaugų sąrašą, bet ir kultūrinio laisvalaikio leidimo Šiaulių mieste galimybes. Artimiausiu metu šalia bibliotekos bus įrengtas lauko stendas su specialiu QR kodu. Nuskenavęs kodą, žaidimo dalyvis į savo išmanųjį įrenginį gaus maršrutą ir pagal jį galės lankyti mieste esančius knygnešystę menančius objektus. Tiesa, pakeliui teks atlikti ne vieną įdomią užduotį. Įveikusiems visą maršrutą ir sėkmingai atlikusiems užduotis dalyviams atiteks prizas – stalo žaidimas „Dėk į kojas“. Šis interaktyvus žaidimas suteikia galimybę žaidėjams įsijausti į temą, įsigilinti į jos esmę,

Stalo žaidimas „Lietuvos istorija“ gali puikiai papildyti istorijos pamokas mokyklose.

Interaktyvus orientavimosi žaidimas „Dėk į kojas“ veda žaidėjus knygnešių keliais, besidriekiančiais po Šiaulių miestą.

Iškilių asmenybių gyvenimo įvykių ir darbų fiksavimas yra vienas svarbiausių kraštotyros darbo aspektų. 2020 m. rugpjūtį bibliotekoje duris atvėrė pabėgimo kambarys „Išlaisvink Povilą Višinskį“.

Virtualaus pabėgimo kambario grafika buvo sukurta naudojant realaus P. Višinskio kambario vaizdus iš Povilo Višinskio memorialinio muziejaus Kelmės rajone.

dalyvauti čia ir dabar. Kultūrinė informacija čia nėra paviršutiniškai apžvelgiama, žaidimo dalyvio sąmonėje, kai pačiam tenka priimti sprendimus, atlikti užduotis, ilgam nusėda įspūdžiai, žinios, tam tikra patirtis.

Virtualus pabėgimo kambarys „Žandarai už durų“. Iškilų asmenybių gyvenimo įvykių ir darbų fiksavimas yra vienas svarbiausių kraštotyros darbo aspektų. Visuomenės ir kultūros veikėjas Povilas Višinskis (1875–1906) iš nepilnų trisdešimt vienu savo gyvenimo metų beveik šešiolika atidavė Šiauriam ir Šiaurinių kraštui. Nenuostabu, kad jo vardu pavadintoje bibliotekoje 2020 m. rugpjūtį duris atvėrė pabėgimo kambarys „Išlaisvink Povilą Višinskį“.

Kambaryje sukurta aplinka ir užduotys nukelia dalyvius į 1900-uosius, kai P. Višinskio bute caro žandarai rengėsi daryti kratą. Pasitelkdami turimas žinias, ieškodami užuominų ir sprenddami galvosūkius, žaidimo dalyviai turi surasti kambario raktą ir pasprukti nuo žandarų. Net pandemijos metu kambarys sulaukė didelio susidomėjimo – laikantis griežtų saugumo sąlygų, nedidelėmis grupelėmis jame apsilankė nemažai žmonių, ypač jaunimo.

Pandemijos metu atsiradusi būtinybė kai kurias kraštotyros edukacines veiklas perkelti į virtualiąją erdvę paskatino biblioteką eksperimentuoti ir 2021 m. sukurti virtualų pabėgimo kambarį „Žandarai už durų“. Virtualus žaidimas radosi pabėgimo kambario principu. Bandydami ištrūkti iš „kambario“, žaidėjai suaktyvina savo kūrybiškumą, strateginį mąstymą, lavina informacijos paieškos įgūdžius. Sėkmingai startavęs žaidimas jau spėjo pelnyti jaunimo simpatijas. Per kelis mėnesius virtualią pramogą išbandė daugiau kaip 11 tūkst. žaidėjų. Bibliotekos pabėgimo kambarys „Žandarai už durų“ buvo įvertintas profesionalų – Lietuvos žaidimų kūrėjų asociacijos rengiamuose 2021 m. apdovanojimuose „LT Game Awards“ metų žaidimo kategorijoje pateko tarp 6 nominantų.

IŠSAUGOTO DOKUMENTINIO PAVELDO VERTĖ

Neatsiejama bibliotekos kraštotyros darbo dalis – kraštui reikšmingų asmenybių dokumentinio paveldo išsaugojimas, tyrinėjimas ir sklaida. Viena tokių asmenybių – dailininkas, menotyrininkas, Šiaurinių miesto garbės pilietis, habilituotas mokslų daktaras, profesorius Vytenis Rimkus (1930–2020). Jo darbai turėjo didelės reikšmės Šiaurinių miesto kultūros, švietimo vystymuisi, visuomeniniam gyvenimui.

2020 m. Povilo Višinskio biblioteka išleido V. Rimkaus bibliografijos rodyklę. Rasos Streckienės ir paties V. Rimkaus parengta

bibliografijos rodyklė apima aštuonis dešimtmečius – 1940–2020 m., nuo pirmųjų dar mokykloje sukurtų eilėraščių iki vėlyviausių darbų. Knygoje sudėtos V. Rimkaus autorinių knygų ir brošiūrų, mokslo darbų, parodų katalogų, grožinių tekstų publikacijų, komentarų įvairiuose leidiniuose, straipsnių enciklopedijose bei žodynuose ir publikacijų apie jį patį nuorodos.

Be šio leidinio, V. Rimkaus atminimą įamžina ir bibliotekoje saugomas unikalus profesoriaus archyvas, kurį jo šeima padovanojo bibliotekai. Gausų archyvą sudaro vertingos knygos, senieji leidiniai, meno albumai, laiškai, atvirukų kolekcija ir kiti dokumentai. Tarp jų nemažai knygų su dedikacijomis, rankraštiniais įrašais, savininkų ženklais – ekslibrisais. Bibliotekoje saugomas ir išskirtinis šeimos archyvo dokumentas – Jono Basanavičiaus laiškas V. Rimkaus tėvui Jaroslavui Rimkui. Bibliotekos direktoriaus prof. dr. Broniaus Maskuliūno teigimu, mokslo ir visuomenės veikėjo V. Rimkaus palikimo dalis yra ypač vertinga mokslo tyrimams. Be to, labai svarbu, kad archyvas bus atviras plačiajai visuomenei.

Pabrėžtina, kad asmeniniuose archyvuose išsaugota kultūrinė, istorinė, mokslinė medžiaga Lietuvai turi itin svarbios išliekamosios vertės.

V. Rimkaus bibliografijos rodyklė iliustruota jo paties eskizais ir piešiniais.

Konferencijoje uždavusi klausimą „*Quo vadis, kraštotyra?*“, Šiaurinių apskrities Povilo Višinskio viešoji biblioteka ir toliau ieško būdų modernizuoti ir aktualizuoti kraštotyros veiklas. Matydama įvairaus amžiaus lankytojų susidomėjimą interaktyviomis veiklomis, aktyvų pedagogų, mokinių įsitraukimą į sužaidybintas neformaliojo švietimo veiklas lokalsios istorijos ir krašto pažinimo tema, biblioteka toliau plėtoja šias paslaugas, vykdo tęstinius projektus ir generuoja idėjas, padėsiančias kraštotyrą visuomenei atskleisti įdomiai ir patraukliai.